

สาระการประพันธ์เพลงไทยตามแนวทางของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร(ศิลปินแห่งชาติ)

THAI CLASSICAL MUSIC COMPOSITION CONTENT OF LT.COL SANOH LUANGSUNTORN, NATIONAL ARTIST

นาย สมนึก แสงอรุณ *

Somneuk Saengaroon

รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุตจิตร **

Narutt Suttachitt, Associate Professor Dr.

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสาระการประพันธ์เพลงไทยของ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีตีความแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า สาระการประพันธ์เพลงไทย ของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร(ศิลปินแห่งชาติ) แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ 1) ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการประพันธ์เพลงไทย ได้แก่ การประพันธ์เพลงไทยมีตั้งแต่ชั้นพื้นฐานจนถึงระดับสูง ทำให้เกิดผลงานเพลงใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ ผู้เรียนได้ความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการประพันธ์เพลงไทยได้อย่างดีและถูกต้อง 2) ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านการอ่านและบันทึกโน้ตแบบดนตรีตะวันตก ด้านความรู้พื้นฐานดนตรีไทยที่เกี่ยวข้อง 3) แนวคิดและหลักการประพันธ์เพลงไทย มีดังนี้ การประดิษฐ์มือฆ้องอีสาน การประดิษฐ์ทางพื้น การประดิษฐ์ทางกรอหรือบังคับทาง การยึดลูกตก การประดิษฐ์ทางเปลี่ยน การยึดขยายตัวยุบ การยึดยุบพร้อมเปลี่ยนทาง การยึดทำนองเฉพาะลูกเท่าและลูกโยน การประดิษฐ์ลูกล้อลูกขัดและลูกเหลื่อม การประพันธ์เพลงในโครงสร้างหน้าทับสองไม้หรือหน้าทับทยอย ประพันธ์เพลงให้เป็นเพลงสำเนียงภาษาต่าง ๆ การใช้บันไดเสียงทางดนตรีไทยและการย้ายบันไดเสียง และการประพันธ์ทางเดียว 4) การประเมินผล ได้แก่ ทดสอบความรู้พื้นฐานก่อนเรียน ประเมินผลระหว่างเรียน และประเมินผลหลังจากเรียนด้วยการประพันธ์เพลงใหม่

*นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*Graduate Student of Music Education Division, Department of Art, Music and Dance Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University

Email Address: neukjongkraben@hotmail.com

**อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**Lecturer of Music Education Division, Department of Art, Music and Dance Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University

Email Address: narutt.s@chula.ac.th

ISSN 1905-4491

Abstract

The main objective of this research was to examine the content of Thai music composition according to the knowledge transmission approach of Lieutenant Colonel Sanoh Luangsoontorn (Thailand's National Artist in Traditional Thai music year 2012). The research used a qualitative methodology, gathering data by an in-depth interview, and data analysis by an inductive interpretation.

The content can be divided into four categories as followed i) the foundation of composition, referred to the significance of concepts in composition which brought the learner to understand multi-level of composition from the basic to the advanced. ii) the concerns of relevant knowledge in composition include the ability of reading and writing western notation, as well as basic knowledge in Thai music theory. iii) main concepts and principles included in Thai music composition are the creation of new “look khong” theme; the melodic interpretation within “nathap probkai” rhythmic framework; the formation of fixed melody, the notion of skeleton melody; the process of variation-making; the expansion and diminution of the main theme; the treatment of “thao” and “yon” musical phrase and their important core notes; the application of question-answer and interpose in new composition; the music making method within “nathap songmai” or “thayoy” rhythmic framework; techniques of making “phasa” song in multicultural accents; the modulation and metabole techniques, the methodology of creating the solo piece “thang diaw”, and lastly iv) The assessment of learning Thai music composition that includes three steps, namely, the pre-test, the formative and the post-test assessment.

คำสำคัญ: การประพันธ์เพลงไทย / เสนาะ หลวงสุนทร / คีตลักษณ์เพลงไทย

KEYWORDS: THAI MUSIC COMPOSITION / SANOH LUANGSUNTORN / THAI MUSICAL FORM

บทนำ

การประพันธ์เพลงไทยถือเป็นทักษะขั้นสูงของดนตรีไทย (จำเนียร ศรีไทยพันธุ์, 2535) ในอดีตการเรียนการสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยโดยเฉพาะของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นการถ่ายทอดแบบปากต่อปากเรียกว่า “มุขปาฐะ” แนะนำสั่งสอนในขณะที่เรียนปฏิบัติเครื่องดนตรีหรือในขณะที่บรรเลง มีการเรียนการสอนอยู่ในวงจำกัด (เสนาะ หลวงสุนทร, 2529) การประพันธ์เพลงไทย ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์บทเพลงใหม่ให้กับดนตรีไทย ถือเป็นการต่อยอดและสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยให้คงอยู่ในปัจจุบัน ส่งต่อดนตรีไทยแบบดั้งเดิมให้อยู่ในกาลเวลาได้อย่างแนบเนียน ดังนั้นการส่งต่อองค์ความรู้ แนวคิด หลักการ วิธีการ การประพันธ์เพลงไทย จึงมีความจำเป็น และควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ไว้เป็นหลักฐาน

ปัจจุบันองค์ความรู้และเอกสารตำราวิชาการประพันธ์เพลงไทยที่เผยแพร่มีจำนวนน้อย พันโท เสนาะ หลวงสุนทร ได้นำองค์ความรู้จากดุริยางค์ในอดีตหลายท่าน โดยเฉพาะครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และครูบุญยงค์ เกตุคง (ศิลปินแห่งชาติ) มาผสมผสานกับประสบการณ์ของตนเองแล้วริเริ่มคิดค้นเรียบเรียงองค์ความรู้การประพันธ์เพลงไทยเขียนเป็นบันทึกเอกสารคำสอน (เสนาะ หลวงสุนทร, 2529) แล้วนำมาถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ ส่งผลให้เกิดผู้ประพันธ์เพลงเพิ่มขึ้น องค์ความรู้ในการประพันธ์เพลงไทยของ พันโท เสนาะ หลวงสุนทร มีประโยชน์และคุณค่าอย่างยิ่งกับการดนตรีไทย สรัญญา ลีวัฒนะ(2555) ได้กล่าวถึง

ในงานวิจัยไว้เฉพาะสาระการประพันธ์เพลงของพันโทเสนาะ หลวงสุนทรโดยย่อและไม่มีการอธิบายบนฐานของดนตรีศึกษาไว้ ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรศึกษาต่อบนฐานของดนตรีศึกษาต่อไป เพื่อรวบรวมไว้เป็นสมบัติของชาติสืบไป พันโทเสนาะ หลวงสุนทร เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาดนตรีไทยทั้งในด้านทฤษฎี การปฏิบัติ และการประพันธ์เพลง มีความแตกฉานในศาสตร์แห่งดนตรีไทยอย่างลึกซึ้ง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2545) ผู้วิจัยมีความตั้งใจที่จะศึกษาสาระการประพันธ์เพลงไทยของ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร (ศิลปินแห่งชาติ) ในเชิงดนตรีศึกษา ด้วยการศึกษ การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และคำให้สัมภาษณ์ของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร (ศิลปินแห่งชาติ) โดยวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) นำมาสรุปผลในเชิงบรรยาย (Descriptive) พร้อมทั้งรวบรวมและจำแนกเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้นำเสนอต่อผู้สนใจ เป็นแนวทางสำหรับนักประพันธ์และครูผู้สอนการประพันธ์เพลงไทย ได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป อีกทั้งยังได้สืบทอดองค์ความรู้สาระการประพันธ์เพลงไทยของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาดนตรีไทยให้ดำรงคงอยู่สืบไป

การประพันธ์เพลงเป็นวิชาการในลักษณะของวิชาชีพ สาระดนตรีที่ปรากฏจึงมีความลึกซึ้งกว้างไกล (ณรุทธ์ สุทนต์, 2560) Tyler (1949) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร การสอน และการประเมินผลชาวอเมริกัน นำเสนอรูปแบบและการสร้างและพัฒนาหลักสูตรไว้ในหนังสือ Basic Principles of Curriculum and Instruction ไว้ว่า เนื้อหา หมายถึง ความรู้ กระบวนการ ทักษะสำหรับผู้ที่จะศึกษาเพื่อนำไปประกอบอาชีพ การกำหนดเนื้อหาสาระของการสอน คือ การกำหนดหรือเลือกสรรเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและจำเป็นสำหรับการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด และสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้เรียน การจัดการเนื้อหา ต้องคำนึงถึงความต่อเนื่อง ความลึกซึ้ง และการบูรณาการของเนื้อหา สุดท้ายคือต้องกำหนดการประเมินผลไว้อย่างชัดเจน ในการศึกษาสาระการประพันธ์เพลงไทยของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ ไทเลอร์ ในเรื่องเนื้อหาสาระมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระการประพันธ์เพลงไทยตามแนวทางการถ่ายทอดของ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาระการประพันธ์เพลงไทยของ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ในวิชาการประพันธ์เพลงไทย ตามหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิตสาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ.2528-2535 ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องสาระการประพันธ์เพลงไทย และแนวคิดทฤษฎี การกำหนดเนื้อหา การจัดการเนื้อหา ขั้นที่ 2 กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร และผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ ลูกศิษย์ของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ที่ผ่านการเรียนวิชาการประพันธ์เพลงไทย ทั้งหมด 8 รุ่น รุ่นละ 2 คน จำนวน 16 คน ขั้นที่ 3 สร้าง

เครื่องมือในการวิจัย แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ขั้นที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสารหลักการประพันธ์เพลงไทย เอกสารคำสอนวิชาประพันธ์เพลงไทย โรงเรียนดุริยางค์ทหารบกและคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเอกสารหลัก และรวบรวมบทสัมภาษณ์ นำมาจัดกลุ่มข้อมูล (Clustering) แล้วประมวลข้อมูลเข้าด้วยกันเพื่อสร้างข้อสรุป (สุภางค์ จันทวานิช, 2551) ขั้นที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ใช้รูปแบบด้วยการตีความแบบอุปนัย โดยใช้กรอบของ Tyler (1949) เรื่องการกำหนดเนื้อหาสาระในการสอน และนำเสนอเป็นความเรียงผ่านการพรรณนาบทความ (Descriptive)

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร และคำให้สัมภาษณ์จากพันโทเสนาะ หลวงสุนทรและลูกศิษย์ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์และสรุปโดยใช้หลักการของไทเลอร์ ในเรื่อง การกำหนดเลือกสรรเนื้อหาสาระ และการจัดการเนื้อหา มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาสาระ การประพันธ์เพลงไทยของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการประพันธ์เพลงไทย

“เวลาสอนเราต้องมีจุดมุ่งหมายว่าให้นักเรียนต้องสามารถแต่งเพลงเองได้
ด้วยความคิดของเขาเองและต้องเอาความรู้ที่เราสอนไปใช้ในการแต่งของเขาด้วยถึงจะ
ประสบความสำเร็จ”

(เสนาะ หลวงสุนทร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2560)

จากบทสัมภาษณ์ และเนื้อความในเอกสารคำสอนของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวบทว่า ผู้วิจัยได้สรุปและเรียบเรียงได้ว่า สาระการประพันธ์เพลงไทยมีความสำคัญสำหรับการดนตรีไทยอย่างยิ่งมีการเรียนการสอนไม่แพร่หลายเหมือนสาขาวิชาอื่น ๆ สาระวิชาการประพันธ์เพลงไทยของพันโทเสนาะ หลวงสุนทรมีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักการประพันธ์เพลงไทยจากขั้นพื้นฐานจนถึงระดับสูงสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการประดิษฐ์ทำนองเพลงในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดเพลงที่แปลกใหม่และมีความไพเราะตามหลักการที่เหมาะสม (เสนาะ หลวงสุนทร, 2529) พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กำหนดวัตถุประสงค์ ไว้ดังนี้ 1) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ การประพันธ์เพลงไทยในขนบแบบแผนของดนตรีไทยและมีแนวทางในการนำความคิดสร้างสรรค์ไปใช้ในการประพันธ์เพลง 2) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประพันธ์เพลงไทยขั้นพื้นฐานจนถึงระดับสูง โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดผลงานใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ

ผู้วิจัยพบว่า พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้นำเสนอความสำคัญของสาระการประพันธ์เพลงไทยเป็นการสร้างแรงจูงใจ ทศนคติ เจตคติที่ดีของผู้เรียนให้มีความสนใจในเนื้อหาสาระของการประพันธ์เพลงไทย ซึ่งตรงกับหลักการและแนวคิดของไทเลอร์ ที่กล่าวไว้ข้างต้น อีกทั้งผู้วิจัยพบว่าการเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนทำให้มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนและครบถ้วนของการกำหนดเนื้อหาสาระ จึงทำมีเป้าหมายในการกำหนดเนื้อหาสาระและจัดการกับเนื้อหาสาระได้อย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 2 ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์เพลงไทย

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ และเอกสารประกอบคำบรรยาย เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอข้อความบางส่วน ดังนี้

“ครั้งแรกที่เริ่มเรียนครูจะถามเลยว่าใครเป็นโน้ตสากล มีความรู้ระดับไหน แต่ครูก็จะสอนทฤษฎีดนตรีสากลทบทวนให้ก่อนโดยเฉพาะคนดนตรีไทยที่ไม่คล่องเรื่องโน้ตสากลครูจะเน้นเป็นพิเศษ”

(นวลจันทร์ ศุภพัฒน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 พฤศจิกายน 2561)

“ผู้ที่เรียนต้องมีพื้นฐานดนตรีไทยมากพอสมควรเพลงการต่าง ๆ ต้องชำนาญพอควรจะมาประพันธ์โดยที่ไม่เป็นเครื่องดนตรีเลยไม่ได้ หลักการสำคัญคือทำนองหลัก ต้องรู้มือฆ้องก่อน เพราะว่าการประพันธ์เพลงต้องใช้มือฆ้องเป็นหลัก และต้องรู้การบันทึกโน้ตสากล”

(เสนาะ หลวงสุนทร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2560)

จากเอกสารคำสอน สาระการประพันธ์เพลงไทย ของ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ในวิชาการประพันธ์เพลงไทย ตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2528-2535 พันโทเสนาะ หลวงสุนทร กล่าวว่า ผู้เรียนต้องมีความชำนาญในการปฏิบัติเครื่องดนตรีหรือขับร้อง สามารถบรรเลงร่วมกับวงดนตรีไทยต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องทำนองหลักหรือมือฆ้องต่าง ๆ เพื่อนำเอาแนวทางมือฆ้องในเพลงดังกล่าวเป็นแบบอย่างในการประพันธ์เพลง อีกทั้งผู้เรียนต้องมีความรู้เรื่องการอ่านและการบันทึกโน้ตสากล ได้เป็นอย่างดี (เสนาะ หลวงสุนทร, 2529)

จากบทสัมภาษณ์และเนื้อความในเอกสารคำสอนของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ผู้วิจัยได้สรุปและเรียบเรียงได้เนื้อหาสาระในส่วนที่ 2 ดังนี้

1. การอ่านและการบันทึกโน้ตแบบดนตรีตะวันตก

ให้ผู้เรียนฝึกอ่านและขับร้องออกเสียงตามสัญลักษณ์แบบโน้ตตะวันตกต่าง ๆ และฝึกบันทึกเพลงไทยด้วยโน้ตแบบตะวันตกจากทำนองเพลงต่าง ๆ ส่วนใหญ่นิยมใช้เครื่องหมายกำหนดจังหวะ $\frac{2}{4}$ หรือเครื่องหมายกำหนดอื่น ๆ บ้าง โดยคำนึงถึงความสะดวกของผู้ที่ปฏิบัติดนตรีเป็นหลัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตตกจังหวะที่ 1 ในห้องแรกของเพลง

ภาพ 1 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตตกจังหวะที่ 1 ในห้องแรกของเพลง

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพันโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

1.2 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตที่จังหวะส่วนยกของจังหวะที่ 1 ในห้องแรก

ภาพ 2 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตที่จังหวะส่วนยกของจังหวะที่ 1 ในห้องแรก

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

1.3 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตตกจังหวะที่ 2 ในห้องแรกของเพลง

ภาพ 3 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตตกจังหวะที่ 2 ในห้องแรกของเพลง

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

1.4 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตที่จังหวะส่วนยกของจังหวะที่ 2 ในห้องแรก

ภาพ 4 เพลงขึ้นต้นด้วยโน้ตที่จังหวะส่วนยกของจังหวะที่ 2 ในห้องแรก

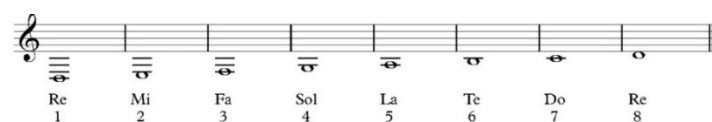
ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

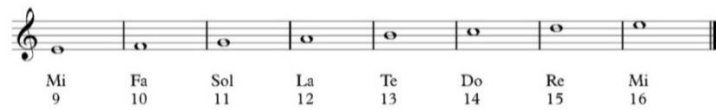
ผู้วิจัยพบว่า พื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร กำหนดสาระที่เกี่ยวข้องสำหรับการพัฒนาผู้เรียน เรื่องการอ่าน และบันทึกโน้ตแบบดนตรีตะวันตกมาบูรณาการเข้ากับดนตรีไทยในการสอนเพื่อใช้สัญลักษณ์แทนเสียงของดนตรีตะวันตกสื่อสารทำนองเพลงไทย เพื่อใช้ในการเรียนการสอน อ่านเพลงที่นิสิตส่งมาเป็นการประเมินและแนะนำ และใช้นำเสนอบทเพลงที่ประพันธ์สร้างสรรค์ขึ้นจนถึงการประเมินผลการเรียน ซึ่งตรงกับหลักการบูรณาการเนื้อหาสาระของ ไทเลอร์ (Tyler, 1949)

2. ความรู้พื้นฐานดนตรีไทยที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์เพลงไทย มีดังนี้

2.1 พื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กำหนดโน้ตบนตำแหน่งลูกฆ้องวงใหญ่ไว้ดังนี้

โน้ตประจำลูกฆ้องวงใหญ่ตั้งแต่ลูกที่ 1 ถึงลูกที่ 16 นับจาก

ภาพ 5 โน้ตประจำลูกฆ้องวงใหญ่ตั้งแต่ลูกที่ 1 ถึงลูกที่ 16 นับจากซ้าย

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

2.2 พันโทเสนาะ หลวงสุนทร กล่าวว่าทำนองหลัก และมือฆ้อง คือ แก่นโครงสร้างของทำนองเพลงไทยจะต้องประพันธ์ทำนองหลักขึ้นก่อนแล้วจึงดำเนินการในขั้นต่อไป ทำนองมือฆ้อง จะประดิษฐ์จากทำนองหลักให้เป็นแบบแผนมือฆ้องต่างๆ การประดิษฐ์มือฆ้องต้องยึดโครงสร้างลูกตก มีตัวอย่างดังนี้

ภาพ 6 การประดิษฐ์มือฆ้อง

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

2.3 โครงสร้างของทำนองเพลงไทย ประกอบด้วยหน่วยเล็กของทำนองเพลงไปจนถึงหน่วยใหญ่ขึ้นตามลำดับ คือ ตอน วรรค ประโยค จังหวะ ท่อนเพลง และลูกตกท้ายทำนอง

2.3.1 ตอน คือ ความยาวของทำนองเพลงจำนวน 2 ห้องเพลงคือ 1 ตอนมี 4 จังหวะ (Beat) และลูกตกของตอนจะไปตกจังหวะที่ 1 ของห้องที่ 3

ตัวอย่างทำนองเพลง 1 ตอน ลูกตก

ภาพ 7 ตัวอย่างทำนองเพลง 1 ตอน

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

2.3.2 วรรค คือ ความยาวของทำนองเพลงจำนวน 4 ห้องเพลงคือ 1 วรรคมี 8 จังหวะ (Beat) และลูกตกของวรรคจะไปตกจังหวะที่ 1 ของห้องที่ 5

ตัวอย่างทำนองเพลง 1 วรรค ลูกตก

ภาพ 8 ตัวอย่างทำนองเพลง 1 วรรค

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

2.3.3 ประโยค คือ ความยาวของทำนองเพลงจำนวน 8 ห้องเพลงคือ 1 ประโยคมี 16 จังหวะ และลูกตกของประโยคจะไปตกจังหวะที่ 1 ของห้องที่ 9

ตัวอย่างทำนองเพลง 1 ประโยค

ลูกตก

ภาพ 9 ตัวอย่างทำนองเพลง 1 ประโยค

ที่มา : เอกสารคำสอนวิชาการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร 2529

2.3.4 จังหวะ หมายถึง หน่วยความยาวของทำนองที่เท่ากับความยาวของทำนองหน้าทับโครงสร้างของเพลงนั้น นิยมใช้หน้าทับปรบไก่หรือหน้าทับทยอย เป็นหลักในการนับจังหวะ คือ บรรเลงได้ 1 รอบของหน้าทับ เรียกว่า 1 จังหวะ

2.3.5 ท่อน หมายถึง หน่วยความยาวของทำนองที่ยาวตั้งแต่จำนวน 2 วรรค หรือจำนวน 2 ประโยคขึ้นไป และใน 1 ท่อนเพลงจะนับจังหวะของทำนองได้ไม่ต่ำกว่า 2 จังหวะหน้าทับ

2.4 สังคีตลักษณ์เพลงไทย พื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร นำเสนอแนวคิดไว้ดังนี้

2.4.1 สังคีตลักษณ์แบบ 1 ทำนอง

2.4.2 สังคีตลักษณ์แบบหลายทำนอง

2.4.3 สังคีตลักษณ์แบบหลายทำนอง ย้อนกลับ

2.4.4 สังคีตลักษณ์แบบมีสร้อย

2.4.5 สังคีตลักษณ์แบบทาง

ผู้วิจัยพบว่า การกำหนดสาระและเลือกเนื้อหาความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์เพลงไทยพื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้อธิบายความรู้เรื่องมือฆ้องซึ่งสำคัญต่อการประพันธ์เพลงไทยและอธิบายถึงถึงหน่วยย่อยในโครงสร้างของทำนองเพลงไทยที่แยกย่อยตั้งแต่หน่วยเล็กจนถึงหน่วยใหญ่ของทำนองเพลงคือ ตอน วรรค ประโยค จังหวะ และท่อนเพลง อีกทั้งอธิบายเรื่องลูกตกของทำนองเพลงไทยไว้ในตอนท้าย โดยมีความต่อเนื่องกันของเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ในการประพันธ์เพลงไทยต่อไป พื้นโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้จัดการเนื้อหาสาระได้อย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างมีประสิทธิภาพ เรียงลำดับขั้นตอนอย่างลึกซึ้งคือ จากง่ายไปหายาก ตรงตามหลักการของ ไทเลอร์ (Tyler) ในเรื่องการจัดกำหนดและการจัดการเนื้อหาสาระ ซึ่งเนื้อหาสาระในส่วนนี้ คือ ความรู้พื้นฐานสำคัญที่จะเชื่อมโยงไปใช้กับเนื้อหาสาระในส่วนที่ 3 ต่อไป

ส่วนที่ 3 เนื้อหาสาระ แนวคิด และหลักการการประพันธ์เพลงไทย

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ และเอกสารประกอบคำบรรยาย เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอข้อความบางส่วน ดังนี้

“ที่สำคัญ คือ เพลงสองชั้นจะมีลีเป็นธรมิของเพลงต้องรักษาเอาไว้ ถ้าไม่มีจะกลายเป็น เพลงอื่น กลอนของเพลงต้องรับส่งกัน”

(จักรี มงคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 พฤศจิกายน 2561)

“คนที่ยังไม่มีประสบการณ์ในด้านการประพันธ์เพลงแต่ที่แรกก็ยังไม่ต้องเป็นทางฆ้อง เสร็จแล้วถึงจะเริ่มประดิษฐ์ทางฆ้องลงไป”

(เสนาะ หลวงสุนทร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2560)

จากคำให้สัมภาษณ์ และเอกสารคำสอนการประพันธ์เพลงไทยของ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวคิดในการประพันธ์เพลงคือ 1) แต่งตามแบบขนบทำเนียบโบราณ 2) แต่งจาก แรงบันดาลใจและจินตนาการของตนเองโดยมีแบบโบราณผสมอยู่ และ 3) แต่งจากจินตนาการและแรงบันดาลใจด้วยความคิดสร้างสรรค์ของผู้แต่งเอง และมีหลักการประพันธ์เพลงไทยจำแนกได้ 13 ข้อ ผู้วิจัยได้สรุป และเรียบเรียงสาระแนวคิด และหลักการประพันธ์เพลงไทยได้ดังนี้

1. แนวคิดในการประพันธ์เพลงไทย

การประพันธ์เพลงไทยต้องใช้ประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้เพลงต่าง ๆ ทั้งเพลงในอดีตจนถึงปัจจุบันมาวิเคราะห์รูปแบบทำนอง คีตลักษณ์ และวิธีการประพันธ์ในแบบต่าง ๆ นำมาพิจารณาศึกษาวิเคราะห์หาแนวทางแล้วสรุปแนวคิด เพื่อนำมาใช้ในการประพันธ์เพลงไทยที่มีแนวทางสร้างสรรค์เป็นของตนเอง อาจตามขนบของดนตรีไทยหรือสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่เพื่อให้เกิดผลงานการประพันธ์อย่างมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น มีแนวคิดดังนี้คือ 1) ประพันธ์ด้วยการยึดหลักวิธีการแบบขนบทำเนียบโบราณที่มีต้นแบบแบบแผนที่สมบูรณ์อย่างเคร่งครัด 2) ประพันธ์ด้วยวิธีการสร้างทำนองขึ้นมาจากแรงบันดาลใจ จินตนาการของตนเอง โดยยังมีแบบโบราณผสมอยู่ 3) ประพันธ์ด้วยการสร้างทำนองขึ้นมาจากจินตนาการ และแรงบันดาลใจด้วยความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประพันธ์

จากแนวคิดในการประพันธ์เพลงไทยข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า พันโทเสนาะ หลวงสุนทร กำหนดและจัดการเนื้อหาสาระสำหรับผู้ที่มีงศึกษาเพื่ออาชีพ ไทเลอร์ (Tyler, 1949) เรียกว่า เนื้อหาเฉพาะ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร นำเสนอขั้นตอนและวิธีการในการศึกษารูปแบบกระบวนการ ของบทเพลงและดุริยางค์ในอดีตเพื่อนำมาวิเคราะห์สรุปเป็นต้นแบบให้กับผู้เรียน อีกทั้งยังจำแนกแนวคิดการประพันธ์ไทยในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นการคำนึงถึงการนำเนื้อหาไปใช้และเนื้อหานี้มีความจำเป็นเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียนในเรื่องการประพันธ์เพลงไทย

2. หลักการประพันธ์เพลงไทย มีดังนี้

2.1 การประพันธ์ฆ้องอิสระ คือ การประดิษฐ์ทำนองหลักที่ไม่ยึดโครงสร้างหน้าทับแบบปกติ ลักษณะเช่น เพลงสาธุการ เพลงฉิ่ง เป็นต้น

2.2 การประพันธ์ทางพื้น คือ ประพันธ์ทำนองในโครงสร้างหน้าทับปรบไก่หรือทยอยด้วยการประดิษฐ์ทำนองใหม่จากเพลงเก่า หรือสร้างทำนองใหม่โดยไม่ยึดโยงกับทำนองเก่า

2.3 การประพันธ์ทางกรหรือบังคับทาง คือ การประพันธ์ทำนองโดยใช้กลวิธีการบรรเลงเสียงยาวที่เรียนว่า “กรอ” โดยมีความยาวเท่าเดิมและ ยึดเสียงตกของทำนองในแต่ละตอน เป็นหลัก

2.4 การยึดลูกตก คือ การประพันธ์ทำนองที่ยึดโยงเสียงลูกตกจากทำนองเก่าเป็นสำคัญ จึงทำให้คงสำเนียงเพลงและเอกลักษณ์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

2.5 การประพันธ์ทางเปลี่ยน คือ การประพันธ์ทำนองขึ้นใหม่จากทำนองเก่าโดยคงความยาวไว้เท่าเดิมและยึดโยงลูกตกของทำนองเก่าไว้

2.6 การยืดขยายตัดยุบ คือ การประดิษฐ์ทำนองใหม่จากการขยายหรือยุบทำนองเก่าเป็น 2 เท่าและตัดทำนองให้สวยงามโดยยึดโยงลูกตกของทำนองเก่าไว้ ในทางดนตรีไทยจะเรียกทำนองที่เกิดใหม่ตามอัตราจังหวะ เช่น สามชั้น สองชั้น ชั้นเดียว

2.7 การยืดยุบพร้อมเปลี่ยนทาง คือ การประพันธ์แบบทำพร้อมกันทั้ง 2 วิธี คือ การยืดขยายตัดยุบพร้อมกับประดิษฐ์ทางเปลี่ยนไปด้วยกัน

2.8 การยืดทำนองเฉพาะลูกเท่า คือ การประดิษฐ์ทำนองด้วยการยืดขยายลูกเท่าสองชั้นให้เป็นทำนองลูกเท่าสามชั้นโดยยึดโยงเสียงตกของลูกเท่าเดิม ส่วนมากลูกเท่ามี ความยาวครึ่งจังหวะหน้าทับมักอยู่ต้นเพลง บางเพลงอาจอยู่ในตอนใดของเพลงก็ได้

2.9 การประดิษฐ์ลูกล่อลูกขัดและลูกเหลื่อม คล้ายกับการประดิษฐ์ทางเปลี่ยนแต่มีหลักการสำคัญคือ ลูกล่อประดิษฐ์ทำนองนำทำนองตามที่เหมือนกัน ลูกขัดประดิษฐ์ทำนองนำทำนองตามไม่เหมือนกันแต่สอดคล้องกัน ลูกเหลื่อมประดิษฐ์ทำนองเหมือนกันแต่บรรเลงลำจังหวะกัน

2.10 การประพันธ์เพลงในโครงสร้างหน้าทับสองไม้ หรือหน้าทับทยอย จะมี 2 ส่วน คือ ทางพื้น ประดิษฐ์ทำนองด้วยการยึดเสียงตกของทำนองเป็นหลัก และลูกโยน สามารถประดิษฐ์เป็นลูกล่อลูกขัดต่าง ๆ ได้ สามารถที่จะยืดขยายหรือตัดอัตราของลูกล่อลูกขัดหรือ ประดิษฐ์ลูกล่อลูกขัดขึ้นมาใหม่แทนลูกโยนได้ โดยยึดเสียงตกของลูกโยนเป็นสำคัญ

2.11 การประพันธ์เพลงให้เป็นเพลงสำเนียงภาษาต่าง ๆ เช่น ลาว พม่า มอญ เขมร แวก จีน ญวน ฝรั่งเศส มีหลักการเกี่ยวกับการประดิษฐ์ทางเปลี่ยน ให้ศึกษาเพลงสำเนียงภาษาต่าง ๆ ด้วยการฟังและการบรรเลง นำแนวทางมาใช้ในการประดิษฐ์มีอช้อง

2.12 การใช้บันไดเสียงทางดนตรีไทยและการย้ายบันไดเสียง บันไดเสียงที่นิยม คือ 1) แบบ 5 เสียง โด เร มี ซอล ลา 2) แบบ 6 เสียง โด เร มี ซอล ลา ที และ โด เร มี ฟา ซอล ลา 3) แบบ 7 เสียง โด เร มี ฟา ซอล ลา ที การย้ายบันไดเสียงหรือทาง คือ การเปลี่ยนระดับของกลุ่มเสียงในบทเพลงเรียกว่า เปลี่ยนทางเสียง คล้ายกับการย้ายคีย์ในดนตรีตะวันตกมักเลื่อนหรือเปลี่ยนขึ้นไปคู่สี่

ระบบเรียงเนื้อหาต่อเนื่องสัมพันธ์กันง่ายต่อการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้พัฒนาทักษะในการประพันธ์เพลงไทย พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้เลือกสรรเนื้อหาสาระด้วยการคำนึงถึงการนำไปใช้ของผู้เรียนเป็นหลัก มีความต่อเนื่องและเน้นย้ำเนื้อหาสาระที่ค่อย ๆ ซับซ้อนขึ้น อย่างมีสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของหลักการประพันธ์เพลงไทย อีกทั้งยังบูรณาการเนื้อหาสาระในเชิงทฤษฎีและทักษะไปพร้อมกันอย่างลึกซึ้ง คือ เรียงจากง่ายไป

จนถึงขั้นสูงอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ซึ่งตรงกับหลักการของ Tyler (1949) ในเรื่องการกำหนดและจัดการเนื้อหาสาร

ส่วนที่ 4 การประเมินผลการเรียนการประพันธ์เพลงไทย

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ และเอกสารประกอบคำบรรยาย เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอข้อความบางส่วน ดังนี้

“ตอนเรียนครบแล้วก็ต้องแต่งเป็นเพลงแล้วต้องใช้วงบรรเลงเพลงที่แต่งใหม่แสดงให้
คณะกรรมการดู นั่นคือประเมินตอนท้าย”

(สุดแดน สุขเกษม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 พฤศจิกายน 2561)

จากเอกสารคำสอน พันโทเสนาะ หลวงสุนทร กล่าวว่า สุดท้ายของการเรียน นักเรียนจะต้องแต่งเพลงใหม่ 1 เพลง โดยต้องบันทึกทำนองมือซ้องของเพลงที่แต่งเพื่อตรวจสอบ และซ้อมวงเพื่อนำมาบรรเลงในวันสอบ (เสนาะ หลวงสุนทร, 2529)

จากบทสัมภาษณ์ และเนื้อความในเอกสารคำสอนของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ผู้วิจัยได้สรุปและเรียบเรียงได้อีกเนื้อหาสาระในส่วนที่ 3 เรื่องการประเมินผล พันโทเสนาะ หลวงสุนทร กำหนดให้มีการประเมินผลการเรียน คือ 1) ประเมินพื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องและสำคัญสำหรับการประพันธ์เพลงไทยก่อนเรียน 2) ประเมินผลระหว่างเรียนด้วยการฝึกปฏิบัติประดิษฐ์ทำนองเพลงตามหลักการประพันธ์เพลงไทยในเรื่องต่าง ๆ 3) ประเมินหลังจากเรียนครบตามเนื้อหาสาระกำหนดให้ประพันธ์เพลงขึ้นใหม่ แล้วส่งโน้ตทำนองมือซ้องเพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ให้ตรวจสอบก่อน จากนั้นต้องจัดและซ้อมวงดนตรีมาบรรเลงแสดงในวันสอบ โดยมีครูผู้สอน และคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญเป็นร่วมผู้ประเมิน

ผู้วิจัยพบว่าพันเสนาะ หลวงสุนทร ได้กำหนดวิธีการประเมินผลในเนื้อหาสาระในการประพันธ์เพลงไทยไว้อย่างชัดเจนและครบทั้ง 3 ขั้นตอนตามที่ ไทเลอร์ (Tyler, 1949) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินผลแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ก่อน ระหว่าง และหลัง ทำให้เนื้อหาสาระการประพันธ์เพลงไทยมีเป้าหมายที่ชัดเจนตรงกับวัตถุประสงค์

การอภิปรายผล

จากผลวิจัยผู้วิจัยพบว่า พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ใช้ประสบการณ์ด้านดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกเป็นหลักในการวิเคราะห์กลั่นกรองกำหนดองค์ประกอบเนื้อหาสาระแบบเฉพาะจำแนกเป็นหัวข้อต่าง ๆ เป็นลำดับขั้นตอนเชื่อมโยงกันโดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน จึงทำให้กำหนดเนื้อหาสาระได้อย่างมีเป้าหมาย พันโทเสนาะ หลวงสุนทร มีการจัดการเนื้อหาสาระที่คำนึงถึงโครงสร้างของเนื้อหาและการนำไปใช้ มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน และสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน โดยแสดงบทเพลงที่ประพันธ์ด้วยโน้ตแบบดนตรีตะวันตก ทำให้เห็นภาพการเคลื่อนที่ของทำนองเพลงได้อย่างชัดเจน และสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ยังมีการกำหนดให้ฝึกปฏิบัติการโดยใช้ความรู้หลักการประพันธ์เพลงไทยในเรื่องต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องลึกซึ้งเป็นลำดับขึ้นจากง่ายไปจนถึงขั้นสูง และผสมผสานความรู้ดนตรีไทยกับดนตรีตะวันตกอย่างมีนัยยะสำคัญ มีการบูรณาการระหว่างสาระด้านทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไปอย่างมีเป้าหมาย และสิ่งสำคัญคือมีการกำหนดวิธีการ

ประเมินผลไว้ในตอนท้ายอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของไทเลอร์ (Tyler) อาจกล่าวได้ว่าสาระการประพันธ์เพลงไทยของ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ที่ได้เรียบเรียงเป็นเอกสารคำสอนไว้เมื่อ ปี พ.ศ. 2529 เป็นสิ่งใหม่ของการดนตรีไทยในขณะนั้น ด้วยการเรียนการสอนการประพันธ์เพลงไทยในอดีตไม่ปรากฏเอกสารตำราที่แน่ชัดมาก่อน สาระการประพันธ์เพลงไทยของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างมากเห็นได้จาก ลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงด้านการประพันธ์เพลง เช่น จักรี มงคล ชัยยุทธ โตสง่า และสุดแดน สุขเกษม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. สาระการประพันธ์เพลงไทยของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร เป็นองค์ความรู้หนึ่งที่มีประโยชน์นำไปใช้ควรศึกษาความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เสียก่อนแล้วจึงเชื่อมโยงและนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ผู้สอนการประพันธ์เพลงไทยที่จะนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ควรประยุกต์ใช้ให้เข้ากับปัจจุบันเนื่องด้วยวิทยาการดนตรีในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาการนำผลการวิจัยไปใช้จึงต้องปรับให้เข้ากับดนตรีไทยในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ในการประพันธ์เพลงไทยของครูท่านอื่น ๆ เพื่อเก็บเป็นพื้นฐานข้อมูลและเผยแพร่องค์ความรู้ให้เป็นประโยชน์กับนักประพันธ์เพลงไทยหรือผู้ที่สนใจ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

จำเนียร ศรีไทยพันธุ์. (2535). เบื้องหลังการเรียนดนตรีไทย. ใน ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (บรรณาธิการ), *สาระดนตรีศึกษา: จากแนวคิดสู่แนวปฏิบัติ* (น. 169-175). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2560). *วิธีวิทยาการสอนดนตรี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พรรณิพริ้นติ้งเซ็นเตอร์.

สุภางค์ จันทวาทิน. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสนาะ หลวงสุนทร. (2529). *หลักการประพันธ์เพลงไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนดุริยางค์ทหารบก.

สร้อยญา ลีวัฒน. (2555). *ศึกษาภูมิปัญญาครูดนตรีไทย กรณีศึกษาพันโทเสนาะหลวงสุนทร*. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาษาอังกฤษ

Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: University of Chicago.